

ทางเลือกหนึ่งในการพัฒนาความมั่นคงทางอาหาร

ความมั่นคงทางอาหารเป็นประเด็นหนึ่งที่วงการสุขภาพทางอาหารให้ความสนใจนอกเหนือจากประเด็นด้านความปลอดภัยของอาหารและด้านโภชนาการ โดยงานด้านความมั่นคงถือเป็นประเด็นต้นๆ ของห่วงโซ่อาหาร ครอบคลุมการผลิตและการกระจายสู่ผู้บริโภค

เป็นการยากที่จะเข้าใจปัญหาความมั่นคงสำหรับคนในประเทศเกษตรกรรม เพราะไปไหนก็มีการเพาะปลูกพืชที่เป็นอาหารกระจายสู่ประชาชนที่เป็นผู้บริโภค ไม่เหมือนกับประเทศอุตสาหกรรมหรือประเทศที่มีพื้นที่จำกัด หรือมีพื้นที่แห้งแล้งจัดหรือหนาวเย็นจัดไม่เหมาะกับงานเกษตรกรรม ก็ต้องอาศัยเอาสินค้าอุตสาหกรรมไปหารายได้เพื่อซื้ออาหารเข้าประเทศ แต่สถานการณ์ช่วงการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ที่มีการกักตุนอาหาร การปิดโรงงาน ปิดตลาด ทำให้เห็นว่าทุกประเทศมีโอกาสเกิดปัญหาความมั่นคงทางอาหารได้ทั้งสิ้น

ความหมายง่ายๆ ง่ายๆ ของความมั่นคงทางอาหารคือ ภาวะที่ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงอาหารอย่างเพียงพอและปลอดภัย ไม่ว่าจะอยู่ในเศรษฐกิจฐานะใดก็ตาม และอาหารที่บริโภคนั้น เพียงพอต่อการเสริมสร้างสุขภาพทางโภชนาการ ดังนั้นงานด้านความมั่นคงทางอาหารจึงค่อนข้างกว้าง ครอบคลุมไปถึงการใช้ดินใช้น้ำปลูกพืชที่เป็นอาหาร การผลิตและแปรรูปอาหารที่เหมาะสม และการกระจายสู่มือผู้บริโภค

คำว่า “เหมาะสม” ก็หมายรวมถึงประเด็นการผลิตอาหารที่ปลอดภัย ไร้สารพิษ ไร้สารอันตรายเจือปน มีการแปรรูปและการเก็บรักษาที่ถูกหลักสุขอนามัยในระหว่างการผลิตและการขนส่งอาหารจากแหล่งผลิตไปถึงผู้บริโภค

ในเอกสารทิศทางและเป้าหมายระยะ 10 ปี (พ.ศ. 2565-2574) ของ สสส. กำหนดขอบเขตการดำเนินงานด้านการเสริมสร้างความมั่นคงทางอาหาร โดยเน้นหลักการผลิตที่เพียงพอ การเข้าถึงและพึ่งพาตนเองด้านอาหาร เพื่อสร้างพฤติกรรมและสิ่งแวดล้อมที่ส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารเพื่อให้ทุกคนในทุกเวลาสามารถเข้าถึงอาหารได้ทั้งด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ อย่างเพียงพอ ปลอดภัย มีคุณค่าทางโภชนาการ และตรงกับความต้องการของตนเองเพื่อการมีสุขภาพที่ดี โดยระบอบองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ การมีอาหารเพียงพอ การเข้าถึงอาหาร การใช้ประโยชน์จากอาหาร และการมีเสถียรภาพด้านอาหาร จึงได้เน้นการผลิตนโยบายและสานเสริมพลังเครือข่ายเพื่อส่งเสริมระบบผลิตอาหารที่ยั่งยืน รวมทั้งการสนับสนุนให้เกิดความเข้มแข็งต่อกระบวนการผลิตอาหาร อุตสาหกรรมอาหาร ส่วนมาตรการที่กำหนดมีอยู่หลากหลายตามกรอบห่วงโซ่อาหาร เช่น การส่งเสริมตลาดอาหารสุขภาพที่เรียกว่า “ตลาดเขียว” รวมถึงการพัฒนาแนวคิดสภาอาหาร หรือ food council ที่เคยทำได้ผลดีในต่างประเทศ

อย่างไรก็ดี ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารอย่างแท้จริงคือการใช้อาหารเป็นผลิตผลทางเศรษฐกิจ เพราะเมื่ออาหารนำไปสู่การเพิ่มรายได้ ก็เป็นแรงจูงใจที่จะมีการผลิตอาหารออกมาให้เพียงพอที่จะสร้างฐานะให้แก่ผู้ผลิต และเมื่อมีการแข่งขันด้านคุณภาพและความปลอดภัยก็จะเกิดความยั่งยืนของผลิตภัณฑ์อาหาร เพราะถ้าอาหารไม่มีคุณภาพไม่ปลอดภัย ผู้คนไม่ซื้อ ก็คงผลิตต่อไปไม่ได้

เมื่อไม่นานมานี้ เคยไปดูงานในพื้นที่จังหวัดหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นการจัดการแบบบูรณาการระหว่างแผนสุขภาพชุมชนกับแผนอาหารเพื่อสุขภาพของ สสส. พบแนวปฏิบัติหนึ่งที่น่าสนใจมาก สิ่งที่พบเห็นก็คือ นายกองค้การ บริหารส่วนตำบลแห่งหนึ่ง ให้ออกาสคนว่างงานและไม่มีรายได้มาใช้ประโยชน์ในพื้นที่สาธารณะที่เดิมถูกทิ้งรกร้างว่างเปล่า โดยทำเป็นแปลงเกษตรให้ครอบครัวละ 1 แปลง ปลูกพืชผักไว้จำหน่าย ในขณะเดียวกัน ก็จัดตั้งเป็นหน่วยงานเล็กๆ ที่เป็นคล้ายสหกรณ์ เป็นตัวแทนส่งผลผลิตไปส่งยังร้านค้าประเภทที่มีเครือข่ายกระจายอยู่เกือบทุกจังหวัด ปรากฏว่าประสบความสำเร็จ ได้ผลผลิตที่เพิ่มรายได้แก่บุคคลที่แต่เดิมไม่มีรายได้ ทั้งนี้ นายก อบต. ไม่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับ การซื้อขายสินค้า ไม่ได้รับผลประโยชน์จากโครงการ เพียงแต่เป็นผู้คอยสนับสนุนให้ความช่วยเหลือเกษตรกรที่ประสบปัญหา

ไม่ว่าจะเป็นการจัดหาเมล็ดพันธุ์มาแจกจ่าย จัดหาแหล่งที่รับซื้อสินค้าของเกษตรกร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แหล่งซื้อที่เป็นบริษัทขนาดใหญ่ มีสาขากระจายอยู่มากมาย

การดำเนินการดังกล่าวก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมากมาย เช่น

1. เป็นการสร้างประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะที่รกร้างให้กลายเป็นแหล่งผลิตอาหารในชุมชน
2. เป็นการสร้างงาน สร้างอาชีพแก่คนยากจนที่ว่างงาน ให้มีอาชีพที่สุจริต และมีรายได้เข้าชุมชนครอบครัว
3. เป็นการส่งเสริมการผลิตอาหารที่ปลอดภัย เพราะเกษตรกรที่สนับสนุนล้วนเป็นแบบที่ไม่ต้องใช้สารเคมี จึงปลอดภัยจากสารพิษ
4. เป็นการสนับสนุนและส่งเสริมการสหกรณ์ที่ทำธุรกิจค้าขายสินค้าเกษตรที่เป็นผลผลิตในพื้นที่
5. เป็นการปลูกฝังค่านิยมในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งเกษตรกรสมัครเล่นในโครงการ เมื่อรวบรวมเงินได้มากพอก็อาจหาซื้อที่ดินเป็นของตนเอง ขยายกิจการต่อไป ทำให้มีรายได้ที่มั่นคง
6. เป็นการใช้กลไกทางเศรษฐกิจมาส่งเสริมการผลิตอาหาร ซึ่งทำให้เกิดความยั่งยืน และในอนาคต หากมีการปลูกฝังแนวคิดในการแปรรูป เพิ่มคุณค่าทางอาหาร ก็จะเกิดความมั่นคงด้านอาหารเพิ่มมากขึ้น

ในเมื่อมาตรการแบบนี้มีประโยชน์มากมาย ควรที่จะมีการพิจารณาขยายแนวคิดนี้ให้ครอบคลุมไปทุกพื้นที่ เพราะยังมีพื้นที่สาธารณะที่ว่างรกร้างอยู่เป็นจำนวนมาก แต่ก่อนจะขยายพื้นที่ ควรมีการระดมสมองปรึกษาหารือ หาช่องทางหรือแนวทางที่จะช่วยให้แต่ละพื้นที่สามารถดำเนินการได้โดยไม่เกิดปัญหาทางกฎหมายหรือระเบียบปฏิบัติที่จะสร้างผลกระทบทางลบแก่ผู้นำในพื้นที่ และบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

นพ.วิวัฒน์ โรจนพิทยากร
บรรณาธิการ